aña 16
no. 9
decèmber 1985

SKOL & KOMUNIDAT

SIMAR
SINDIKATO DI MAESTRONAN DI ARUBA

pag. 16

DEMOKRASIA I LIBERTAT, un esfuerso pa trese klaridat, pag. 9

Derecho riba propiedat no ta kaduka, derecho riba kreashon si!, pag. 16

Een analyse van de effekten van de bezuinigings maatregelen in het basisonderwijs, pag. 5

UN ANÁLISIS DI ELEKSHON '85, pag. 3

Aruba i su futuro, relato di un workshop, pag. 10

redaktie: c. tromp, h. oplaat, j van eer, t. pengel, j. pereira, j. schwengle, k. augustin.
redaktie-adres: kantoor simar, sabana blanco 36.
bank skol & komunidat: a.b.n., banknr. 31.47.886.
layout en fotografie: r. de graaff.
drukker: vad.

simar, sindikato di maestronan di aruba, sabana blanco 36, pob 582, oranjestad, tel. 24219.

bestuur:
burny every, presidente; jean morales-lam, sekretario; quito maduro, vise-presidente; haime mata, tesorero; edgar boekhoudt, komisario; lydia emerencia, komisario.

SKOL & KOMUNIDAT

decèmber 1985

aña 16 - nr. 9

sindikato di maestronan di aruba

PREISNAN PA ABONO RIBA SKOL & KOMUNIDAT PA AÑA 1985 (10 NUMERO)

- [ ] antias naf. 32,50
- [ ] hulanda ku bapor naf. 32,50
- [ ] hulanda ku avion naf. 55,—
- [ ] otro paisnan ku bapor naf. 32,50

nomber: ....

....

adres: ....

....

manda un chèk of deposita plaka riba kuenta bankario a.b.n. nr. 31.47.886.
manda e formulario aki pa:
skol & komunidat,
cashero 17, aruba, n.a.

FOR DI NOS MESA DI REDAKSHON

"M'a spera sí ku e hendenan lo sinti nan mes aliviá, despues di un resultado asina, pero e alegría grandi ku m'a topa tur kaminda mi no por komprondé!" Asina un periodista Hulandes a bisa nos un dia despues di e elekshon. Nos a purba di splik'e, ounke niun hende, ku no ta biba akinan i ku no a sinti e 'maneho' fatal durante e último dies añanan, ku no a sinti e peligernan grandi di un eventual kontinuashon di esei, nunka por komprondé loke e mayoría di nos pueblo, Djos grasia, a eksperiensiá dia 22 di November último.

UN ANÁLISIS DI ELEKSHON '85

"Vox populi, vox dei"

Betico i Diario por bisa 300 miyon biaha ku 'materialismo a vense riba idealismo' den e elekshon aki, pero tur hende di sano huisio por komprondé ku un alegría i un alivio asina grandi ta nifiká nada menos ku lo kontrario di esei. Por ta ku, banda di e grupito di MEP, tin mas hende ta kana ront ku un mentalidat di materialismo-tapá, pero ta opvio ku e mayoría aplastante a vota kontra MEP pa motibonan puramente idealista. Meskos ku hopi hende den pasado a sostene MEP pa sigurá un ideal, ku ta e Status Aparte, awor nan a vota kontra, no solamente pasobra e ideal aki ta lográ kaba, pero mas ainda pasobra nan a ripará ku despues otro idealnan — ku ta di un nivel mas halto ainda — tabata den peliger seriamente. Idealnan manera libertat di ekspreshon, hustisia sosial, partisipashon

Stemlokaal na Dakota

amplio, un gobierno kapas, íntegro, imparsial i konfiabel, en korto: e ideal di un DEMOKRASIA BERDADERO.
Naturalmente lo tabatin motibonan di otro índole tambe ku a bunga un papel den e eleksbon aki. Ademas t'asina ku hopi biaha ta un komplebo di motibonan diferensiá ta determiná e pensamento di un votador. Nos ta di opinion ku, sin un investigashon sosiológiko basta profundo, tur e eventual motibonan ta keda riba un nivel di sospecbo. No opstante esei, tòg nos ta kere ku ta importante pa menshoná algun di nan.
Nos ta kere ku e kampaña elektoral di e partidonan di oposisbon — spesialmente di AVP — e biaba aki a yuda bastante pa basi e hendenan konsiente di e malmanebo di MEP i e seriedat di nos situashon. Aunke semper lo keda eksistí hende ku ta apresia di un papiamento basbi, akusasbonnan babo i sin fondo, manifestasbonnan simpel i sin kontenido, ku ta probecbá di e maluso na eskala skandaloso di plaka di gobierno pa finnan partidista, tòg nos ta baña ku e resultado di e kampañanan di oposishon a prueba ku e nivel di nos bendenan ta bopi mas balto ku Betico a kalkulá.

Un otro faktor, bou di e mesun kapa di konsientisashon, ta forma e prensa. E prensa e biaba aki tabata hopi mas krítiko i bopi mas skèrpi ku anteriormente. Aki nos ta referí na e prensa skirbí en espesial. (Te basta e 'korant' netamente Arubiano a desviá for di su adorashon siego di e Lider un biaba, na kuminsamento di e kampaña, emitiendo un 'mensabe pa Betico' (d.d. 16/09/85). E aktitut aki sigur, sigur tabatin su efekto riba sierto hende ku no sa lesa nada otro ku Diario. Aunke un rato despues nos por a ripará ku Jossy tabata bai 'all out' den su sosten pa e partido gel). Papiando di e radio-emisoranan, nos por a nota ku e biaba aki 'Carina' — kontrali ku antes — tambe a yuda, informando e pueblo mas opbetivamente, lokual riba su mes kaba a forma un sosten pa oposisbon. Solamente Tele-Aruba (ku eksepsbon di e programa "Quo Vadis?", ku ta un atkisisbon grandi) a keda fiel na su supuesto futuro dunador di trabou, pero nos no a spera otro tampoko . . .

Komo e ultimo faktor importante den e kuadro aki nos ta menshoná e 'konsebonan di voto' kual sierto gremionan a duna. E gremionan komersial a basi'e den un forma basta kouteloso, pero asina mes bopi kla. (I nos sa — aunke nos ta recbasá e sistema aki kompletamente — ku nan tambe a mustra nan simpatía na un manera finansiero . . .) "Sierto sindikatonan" (i nos tin e impreshon ku E kier men: Simar, FTA i te basta SEPA) tambe a baña e bonor ku Betico a titulá nan komo un di e kousanan di su derota.
Aunke Simar a basi'e mas direkto i konkreto, FTA i tambe SEPA a duna un 'konsebo di voto' ku no a laga ningun duda. Ademas, e gremio sindikal en general na kuminsamento di e aña aki kaba a demostrá su forsa den e gran manifestasbon di 31 di yanuari (durante kual Anselmo Pontilius a bisa e palabranan bistóriko: "Nos a pone nan, nos lo baha nan tambe!"). I un biaba mas, na mart '85, e sindikatonan SEPA, GABA i Simar a yuda pa pueblo bira mas konsiente di e 'manebo' arogante i sin nivel di e gobierno di MEP. For di e resultadonan di e enkuesta di UNA nos tambe ta saka afó ku mayoría di e pueblo votador (56% di e total i te basta 62%, sin konta e votadornan di MEP) a desaprobá e aktitut aki di e gobierno di MEP, bisando ku ta adekuado ku e lidernan sindikal lo tin mas influensia riba e manebo di gobierno enkuanto e problemanan sosial-ekonómiko.

Un bes mas nos kier aksentuá ku ta solamente ideanan tokante e asunto aki nos a duna. Lo ta bopi interesante, pero ademas di gran balor edukativo, si por dediká un investigasbon sientífiko na e materia aki. Pasobra nos mester evitá a todo kosto ku un era asina, ku nos a kaba di sera ku e último eleksbon, lo por daña bistoria di nos dusbi isla un biaba mas. I ku esei nos a duna nos promé sugerensia serio na e gobierno nobo ku ta bai sinta aki un par di siman.
Si nos bai analisá (ku yudansa di e enkuesta di UNA) unda e votonan ku MEP a pèrdè a bai e biaha aki, nos ta yega na diferente konklushon.
Den e eleksbon pa Konseho Insular na aña 1983 MEP a baña un kantidat konsiderabel (nos ta kalkulá ku e ta mas o menos 2000) di 'simpatby votes', komo konsekuensia di e tiramento na fèlt di Winston i tambe di e resultadonan di e Konferensia di Mesa Rondó. Komo ku na '83 ADN no a nase ainda i PDA su kampaña kòrtiko no a resultá bastante efektivo, nos ta konkluí ku kasi tur e votadornan di simpatía aki a 'bai kas bèk', es desir: a vota AVP den e último eleksbon.
Mayoria di su votonan (kasi 2/3 parti) MEP a pèrdè na ADN i PDA. Un di e motibonan p'esaki por ta ku e kaminda ku bo tin ku krusa — siendo un (èks)-votador di MEP — pa bai sostené ADN of PDA, no ta asina bancbo ku esun pa AVP (PPA nos no ta konsiderá mes den e kuadro aki, siendo tambe un pèrdedor): ADN i PDA ainda no tin un bistoria tras di lomba, manera AVP sí tin. E ponensia aki ta wòrdo reforsá ademas pa e echo ku 50% di e votadornan boben (ku no por a vota biaba pasá ainda) a pone nan konfiansa den e partido bèrdè (of ta simplemente Julio Euson i e

Stemlokaal na Oranjestad

rayonan i laser a okasboná esaki?).
En efekto e no ta importá nos si nos a analisá korekto òf no. Nos ta basta kontento kaba ku e resultado aki riba su mes, esta ku e votadornan en kuestion a parti nan sosten entre e tres partidonan mensboná.
Kon ku sea, e resultado di e eleksbon aki a mustra klaramente ku tabata reina, i tá reina ainda, un sentimento di insatisfakshon enorme bou di e "mayoria" di MEP. Komo ku aki na Aruba tin bopi hende ku ta vota semper pa e partido ku supuestamente ta bira e ganadó di e eleksbon, nos no ta kere ku e 'nukleo' ku a resta ainda por wòrdo konsiderá un 'nukleo di diamante', manera nos èks-Lider a yam'é den un di su delaster programanan di 'Aruba y su Independencia'. (Nos tin e fuerte impreshon ku aki poko dia nos por pone e sorto di ekspresbonnan aki bou di e titulo: "Vox clamantis in deserto". . .). Si mañan mes pueblo lo baña oportunidat pa vota atrobe, nos ta sigur ku e derota di MEP lo amplia ku un tres, kuatro asiento mas . . . Futuro lo mustra si nos tin rason òf no.
Den un di e siguiente edisbonnan di S&K nos lo duna nos opinion riba e futuro gobierno di Aruba i su programa. ●

Een analyse van de effekten van de bezuinigingsmaatregelen in het basisonderwijs

Op verzoek van het bestuur van de Simar heeft de Onderwijscommissie een onderzoek gepleegd naar de effekten van de bezuinigingsmaatregelen in het basisonderwijs. In het kader van dit onderzoek heeft de Onderwijscommissie in eerste instantie de statistische gegevens zoals verzameld door het Departement van Onderwijs, afdeling Aruba, aan een nadere analyse onderworpen. Daarnaast heeft de Onderwijscommissie eind oktober 1985 een schriftelijke enquête onder de hoofden en leerkrachten van het basisonderwijs georganiseerd, om aldus hun zienswijze over deze materie te vernemen. Tenslotte heeft de Onderwijscommissie tevens een meer theoretische, onderwijskundige analyse van het fenomeen van deeltijdbetrekkingen gepleegd, het een en ander als aanvulling op het verzamelde cijfermateriaal en de uitkomsten van de enquête.

Ten behoeve van de voor begin december 1985 geplande diskussiebijeenkomsten over de effekten van de bezuinigingsmaatregelen in het basisonderwijs wordt in het onderstaande in het kort verslag gedaan van de resultaten van genoemde diskussiebijeenkomsten en na overleg met het bestuur en de overige beleidsvoorbereidende commissies van de Simar, hoopt de Onderwijscommissie begin 1986 haar eindrapport over deze materie uit te brengen.

Teneinde ook de rest van het onderwijsveld, alsmede het grote publiek van de voorlopige uitkomsten van dit onderzoek op de hoogte te stellen, wordt dit verslag tevens in dit nummer van Skol & Komunidat gepubliceerd.

ENIGE CIJFERMATIGE GEGEVENS

De bezuinigingsmaatregelen die per begin schooljaar 1985/86 werden ingevoerd, resulteerden in de praktijk onder meer in:

— de sluiting van de Pr. Ireneschool (98 leerlingen) te San Nicolas en de Martinusschool (91 leerlingen) te Paradera;

— de opheffing van de Pr. Margrietschool (96 leerlingen), de Pr. Wilhelminaschool (100 leerlingen), en de St. Janschool (71 leerlingen) en de School di Ayo (62 leerlingen) als zelfstandige scholen en hun omvorming tot een dependance van respektievelijk de Reina Beatrixschool, de Comm. Pieter Boerschool, de Mariaschool en het Maria Goretticollege;

— de "de facto" samenvoeging van de Michaëlschool en het Colegio Cristo Rey te Brazil door toewijzing van de leerjaren 1, 3 en 5 aan de Michaëlschool en de leerjaren 2, 4 en 6 aan het Colegio Cristo Rey;

— de invoering van combinatieklassen aan het St. Franciscuscollege (leerjaren 5 en 6) en de Maria Reginaschool (leerjaren 3 en 4).

Tabel 1: Aantal basisscholen naar richting en regio, 1984/85 en 1985/86

	SKOA		SPCOA		OPENBAAR	
REGIO	1984/85	1985/86	1984/85	1985/86	1984/85	1985/86
Noord-Tanki Leendert	3	3	–	–	–	–
Oranjestad	7	7	1	1	2	1
Paradera-Ayo	3	1	–	–	–	–
Santa Cruz	4	3	–	–	–	–
Pos Chikito-Savaneta-Brazil	4	4	–	–	–	–
San Nicolas	4	4	1	1	3	1
	25	22	2	2	5	2

Ten gevolge van de sluiting van de Pr. Ireneschool en de Martinusschool en de opheffing van de Pr. Margrietschool, de Pr. Wilhelminaschool, de St. Janschool en de School di Ayo als zelfstandige scholen werd het aantal basisscholen per begin schooljaar 1985/86 van 32 tot 26 teruggebracht. Tabel 1 bevat een overzicht van het aantal scholen naar richting en naar regio.

Vermindering van het aantal scholen heeft onder meer geleid tot een vermindering (zowel absoluut, als relatief) van het aantal zgn. kleine scholen (zoals in Tabel 2 weergegeven), resulterende in de vermeerdering van het gemiddelde aantal leerlingen per school van 201 tot 239.

Vermindering van het aantal scholen heeft tevens geleid tot een vermindering van het

Tabel 2: Aantal scholen naar schoolgrootte, juni 1985 en sept. 1985

	Aantal scholen	
Aantal leerlingen	Juni 1985	Sept. 1985
0 - 100	7	2
101 - 150	8	5
151 - 200	4	5
201 - 250	4	3
251 - 300	2	3
301 en meer	7	8
	32	26

→

Tabel 3: Aantal leerlingen en aantal gevormde klassen naar leerjaar, juni 1985 en sept. 1985

Leerjaar	Aantal leerlingen		Aantal gevormde klassen		Gemiddelde klassegrootte	
	Juni 1985	Sept. 1985	Juni 1985	Sept. 1985	Juni 1985	Sept. 1985
1	1.224	1.230	47	44	26.0	28.0
2	1.091	1.107	48	41	22.7	27
3	1.029	1.007	44	39.5	23.4	25.5
4	1.042	979	45	38.5	23.2	25.4
5	1.069	975	46	35.5	23.2	27.5
6	964	916	43	36.5	22.4	25.1
Totaal	6.419	6.214	273	235	23.5	26.4

aantal gevormde klassen van 273 tot 235 en een verhoging van de gemiddelde klassegrootte van 23,5 tot 26,4 zoals in Tabel 3 weergegeven.

De bezuinigingsmaatregelen die per begin schooljaar 1985/86 werden ingevoerd, hielden echter ook de invoering van een groter aantal deeltijdbetrekkingen in, zoals gespecificeerd in onderstaande Tabel 4.

Samenvattend kan met betrekking tot de personeelsbezetting van de basisscholen per begin schooljaar 1985/86 gesteld worden dat:

— het aantal leerkrachten met een voltijdbetrekking aan één school in vergelijking tot begin schooljaar 1984/85 van 287 tot 207 gedaald is (dit per 1 november 1985);

— aan alle 26 scholen naast voltijdleerkrachten ook deeltijdleerkrachten verbonden zijn;

— aan 18 van de 22 onder de SKOA ressorterende scholen een systeem van deeltijdbetrekkingen voor "all round"-leerkrachten is ingevoerd;

— aan 9 scholen met in totaal 76 klassen alle klassen een vaste klasseleerkracht hebben, al dan niet aangevuld met een of meer vak- of diensturenleerkrachten;

— van de overige 17 scholen met in totaal 159 klassen, 114 klassen (waaronder alle eerste en tweede klassen) een vaste klasseleerkracht hebben, al dan niet aangevuld met een of meer vakleerkrachten;

— de invoering van deeltijdbetrekkingen voor "all round"-leerkrachten, gecombineerd met het reeds bestaande vakleerkrachtensysteem, in een aantal gevallen tot zeer buitensporige situaties heeft geleid, met name in de 6de klas van het Colegio San Hosé alwaar 7 verschillende leerkrachten lesgeven en in klas 6a van het Filomenacollege alwaar 5 verschillende leerkrachten lesgeven.

DE UITKOMSTEN VAN DE ENQUÊTE

Zoals reeds in de inleiding gesteld, heeft de Onderwijscommissie in het kader van haar onderzoek naar de effekten van de bezuinigingsmaatregelen in het basisonderwijs eind oktober 1985 een schriftelijke enquête onder de hoofden en leerkrachten van het basisonderwijs georganiseerd.

Eind oktober 1985 waren er in totaal 26 basisscholen op Aruba met in totaal 308 leerkrachten, inclusief de dubbeltelling van een onbekend aantal leerkrachten die aan meerdere scholen tegelijk verbonden zijn. Van deze 308 leerkrachten hadden 204 (waaronder de 26 hoofden) een voltijdbetrekking en 104 een deeltijdbetrekking of een aanstelling als uurleerkracht.

Van de uitgezonden enquêteformulieren zijn in totaal 128 terugontvangen, hetgeen neerkomt op een respons van 41,6%.

In totaal hebben 19 schoolhoofden de enquête geretourneerd, hetgeen neerkomt op een respons van 73%. Van de overige 178 leerkrachten met een voltijdbetrekking hebben 73 (41%) de enquête geretourneerd en van de 104 leerkrachten met een deeltijdbetrekking of een aanstelling als uurleerkracht tenslotte hebben 36 (35%) de enquête geretourneerd.

De enquête over de bezuinigingsmaatregelen in het basisonderwijs bestond uit twee afzonderlijke vragenlijsten: één vragenlijst gericht aan de schoolhoofden en een andere vragenlijst gericht aan de leerkrachten.

Tabel 4: Aantal klassen en leerkrachten per school, 1984/85 en 1985/86

	Schooljaar 1984/1985			Schooljaar 1985/1986			
		Aantal leerkracht.			Aantal leerkrachten		
NOORD - TANKI LEENDERT	Aantal klassen	voltijd	deeltijd	Aantal klassen	voltijd	deeltijd	Waarvan vaklkr.
St. Aloysiusschool	10	10	3	8	7	3	1
St. Annaschool	12	12	3	12	9	6	1
Colegio Ora Ubao	6	7	2	7	6	3	0
ORANJESTAD							
Reina Beatrixschool	12	13	1	12	13	1	1
Pr. Margrietschool	6	6	2	–	–	–	–
Mon Plaisirschool	12	12	4	12	13	3	3
St. Franciscuscollege	6	7	1	5	4	2	0
Colegio Bon Bini	6	6	2	6	5	3	1
St. Dominicuscollege	18	19	0	18	16	7	2
Rosacollege	13	15	1	12	12	6	3
Rosariocollege	12	12	3	11	9	5	2
Pius X-school	8	8	3	6	4	5	2
Fatimacollege	9	9	3	8	8	2	2
PARADERA - AYO							
Maria Goretticollege	6	6	2	10	10	2	1
Martinusschool	5	5	2	–	–	–	–
School di Ayo	6	6	1	–	–	–	–
SANTA CRUZ							
Mariaschool	12	14	0	16	14	8	2
St. Janschool	6	6	2	–	–	–	–
Colegio San Hosé	10	10	2	9	7	6	2
Cacique Macuarimaschool	6	6	1	6	4	5	2
POS CHIKITO - SAVANETA - BRAZIL							
Kukwisaschool	6	6	4	6	4	6	3
Heilig Hartcollege	13	14	1	12	8	7	0
Colegio Cristo Rey	5	5	2	3	3	1	1
Michaëlschool	6	6	2	3	3	1	1
SAN NICOLAS							
Comm. Pieter Boerschool	12	14	1	17	18	2	2
Pr. Wilhelminaschool	6	6	2	–	–	–	–
Pr. Ireneschool	6	6	2	–	–	–	–
Graf von Zinzendorfschool	7	7	2	6	6	2	2
Filomenacollege	12	13	2	12	8	8	1
Colegio Santa Teresita	7	8	2	7	6	3	1
Paulusschool	6	6	1	6	3	5	0
Idem per 1-11-1985				6	5	2	0
Maria Reginaschool	7	7	3	5	5	1	1

→

De vragenlijst gericht aan de schoolhoofden bevatte naast een inleidende vraag naar de algemene (biografische) gegevens over de geënquêteerde, de vraag naar het tijdstip waarop het betreffende hoofd op de hoogte van de bezuinigingsmaatregelen is gebracht en een meerledige vraag naar de precieze aard van deze maatregelen voor zijn/haar school.
De vragenlijst gericht aan de leerkrachten bevatte naast een inleidende vraag naar de algemene (biografische) gegevens over de geënquêteerde, de vraag naar het tijdstip waarop de betreffende leerkracht van de bezuinigingsmaatregelen op de hoogte is gebracht, de vraag naar de precieze aard van deze maatregelen voor hem of haar en de vraag naar de moeilijkheden die de betreffende leerkrachten ondervinden vanwege hun deeltijdbetrekking.

Voor wat betreft het tijdstip waarop de hoofden en leerkrachten van de bezuinigingsmaatregelen op de hoogte zijn gebracht, wordt verwezen naar Tabel 5 waaruit blijkt dat:
— van de 19 hoofden 12 vóór en 6 tijdens de vakantie op de hoogte zijn gebracht, terwijl het resterende hoofd deels tijdens en deels na de vakantie op de hoogte is gebracht;
— zo'n 2/3 deel van de leerkrachten reeds voor de grote vakantie van de bezuinigingsmaatregelen op de hoogte is gebracht en
— de deeltijdleerkrachten door de bank genomen later op de hoogte zijn gebracht dan de voltijdleerkrachten.

Tabel 5: Tijdstip van inkennisstelling van de bezuinigingsmaatregelen

Tijdstip van inkennisstelling	Hoofden	SKOA Deeltijd	SKOA Voltijd	SPCOA	Openbaar	Totaal lkrn.
Vóór de grote vakantie	12	20	39	4	9	72
Tijdens de grote vakantie	(7)	13	11	0	3	27
Na de grote vakantie	(1)	2	6	0	0	8
Onbekend, niet ingevuld	0	1	1	0	0	2
TOTAAL	19	36	57	4	12	109

Bezien we de uitkomsten van de enquête onder de hoofden van de basisscholen dan blijkt dat de bezuinigingsmaatregelen in het basisonderwijs, in combinatie met het natuurlijke personeelsverloop en de overige jaarlijks terugkerende personeelswijzigingen, voor wat betreft het personeelsbestand de volgende wijzigingen met zich mee hebben gebracht:

Aard van de wijziging	*Aantal scholen waarop van toepassing*
Natuurlijke afvloeiing (pensioen)	1
Vrijwillig ontslag	4
Onvrijwillig ontslag	2
Benoeming nieuwe leerkracht aan de school	10
Vrijwillige overplaatsing van leerkrachten van de school	3
Onvrijwillige overplaatsing van leerkrachten van de school	9
Vrijwillige overplaatsing van leerkrachten naar de school	5
Onvrijwillige overplaatsing van leerkrachten naar de school	4
Deeltijdbetrekkingen ingevoerd	14
Verlies ambulantschap/diensturen van het hoofd	2
Aantal respondenten (N =)	(19)

Voor wat betreft de gevolgen van de doorgevoerde bezuinigingsmaatregelen voor de individuele leerkrachten wordt verwezen naar onderstaand overzicht, waarin de leerkrachten onderverdeeld zijn naar werkgever en de aard van de betrekking (voltijd vs. deeltijd).

In het kader van de bezuiniging zijn binnen het basisonderwijs diverse maatregelen getroffen, zoals de sluiting van scholen, de samenvoeging van scholen, de invoering van combinatieklassen en de verhoging van de klassegrootte. Echter is het zo, dat de maatregel die de meeste stof heeft doen opwaaien de invoering van deeltijdbetrekkingen is.
Van de 18 scholen waarop genoemd systeem van deeltijdbetrekkingen is ingevoerd, hebben 14 hoofden op de enquête gereageerd en bezien we de uitkomsten van de enquête, dan blijkt dat naar het oordeel van deze hoofden de invoering van deeltijdbetrekkingen de volgende schoolorganisatorische en onderwijskundige problemen met zich mee heeft gebracht:
— problemen met het didactisch verantwoord plaatsen van de vakken op het rooster (13x);
— problemen met de organisatie van de communicatie tussen de leerkrachten (9x);
— verzwaring van de begeleidende taak van de schoolhoofden (9x);
— problemen met de organisatie van het overleg tussen de leerkrachten (6x);
— problemen met de verantwoordelijkheidsstelling voor de leerlingen van een bepaalde klas (6x);
— problemen met de afstemming van de didactische aanpak en werkwijze binnen een leerjaar (5x);
— problemen met de handhaving van de eenheid van het klasseverband en de klassegeest (5x);
— problemen met de organisatie van het kontakt tussen de ouders en de leerkrachten (5x);
— problemen met de afstemming van de didactische aanpak en werkwijze en de aansluiting van de opeenvolgende leerjaren (3x);
— verlies van teamgeest, onderlinge nijd, afgunst en wantrouwen (3x);
— problemen met het surveilleren in geval van ziekte van een leerkracht, met name wanneer het een deeltijdleerkracht betreft (2x);
— verzwaring van de taak van de deeltijdleerkrachten (1x);
— problemen m.b.t. de benoeming van deeltijdleerkrachten aan meerdere scholen tegelijk (1x);
— problemen m.b.t. de relatie tot het schoolbestuur (1x);
— problemen m.b.t. de relatie tot de begeleidingsdienst (1x).

GEVOLG VAN BEZUINIGINGSMAATREGELEN	SPCOA	Openbaar	SKOA Voltijd	SKOA Deeltijd
Salarisvermindering door vermindering werkuren	–	1	6	35
Salarisverlaging door overplaatsing	–	–	3	–
Toename omvang werkzaamheden	1	1	17	5
Afname omvang werkzaamheden	–	1	2	6
Gedwongen overplaatsing naar andere school	1	5	8	2
Vrijwillige overplaatsing naar andere school	1	–	1	1
Salarisverlaging door loon- en belastingmaatregelen*	2	4	9	–
Geen	–	–	1	–
Onbekend, niet ingevuld	1	4	18	–
Aantal respondenten (N =)	(4)	(12)	(57)	(36)

** Op eigen initiatief door de leerkrachten ingevuld.*

Bezien we in aansluiting hierop de uitkomsten van de enquête onder de leerkrachten, dan blijkt dat naar het oordeel van de 36 deeltijdleerkrachten die op de enquête hebben gereageerd, de invoering van deeltijdbetrekkingen de volgende moeilijkheden met zich mee heeft gebracht:

— problemen m.b.t. de relatie/communicatie met de collega's aan de school (19x);
— problemen m.b.t. de relatie/communicatie met de leerlingen (16x);
— problemen m.b.t. de motivatie t.a.v. het werk (14x);
— problemen m.b.t. de relatie tot het schoolbestuur (6x);
— problemen m.b.t. de relatie/communicatie met de schoolleider (5x);
— problemen m.b.t. de relatie tot de inspectie (2x);
— problemen m.b.t. de relatie tot de begeleidingsdienst (1x);
— problemen m.b.t. de motivatie van de leerlingen (1x). →

Het systeem van deeltijdbetrekkingen

Zoals reeds eerder gesteld, is in het kader van de bezuinigingsmaatregelen in het basisonderwijs op 18 van de 22 onder de SKOA ressorterende scholen een systeem van deeltijdbetrekkingen voor "all round"-leerkrachten ingevoerd en bezien we de resultaten van de enquête onder de hoofden en leerkrachten van het basisonderwijs, dan blijkt dat dit in de praktijk een reeks van schoolorganisatorische, onderwijskundige en intermenselijke problemen met zich mee heeft gebracht. Vanuit een onderwijskundig standpunt bezien, zijn de resultaten van genoemde enquête niet zo verwonderlijk; immers, de invoering van het systeem van deeltijdbetrekkingen was niet op onderwijskundige motieven gebaseerd, maar op financiële en personeelstechnische overwegingen. Daarbij dient tevens bedacht te worden dat genoemd systeem van deeltijdbetrekkingen inderhaast is ingevoerd, zonder na te gaan of aan de infrastrukturele voorwaarden voor haar welslagen was voldaan.

Invoering van het systeem van deeltijdbetrekkingen betekende in feite een wijziging in de bestaande groeperingsvorm van leerkrachten in het basisonderwijs. Globaal gesproken, kan men een drietal groeperingsvormen van leerkrachten onderscheiden, t.w.:

— het klasseleerkrachtensysteem, waarbij per jaarklas één leerkracht wordt aangesteld, belast met het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van het gehele onderwijsgebeuren in deze jaarklas;
— het vakleerkrachten systeem, waarbij elke individuele leerkracht verantwoordelijk is voor een of meer vakken in een of meer leerjaren en
— teamonderwijs, waarbij twee of meer leerkrachten, al dan niet door assistenten bijgestaan, gezamenlijk het onderwijs aan groepen leerlingen voorbereiden, uitvoeren en evalueren.

De hierboven genoemde groeperingsvormen van leerkrachten zijn ideaaltypen; in de praktijk vinden we een veelheid van varianten en mengvormen van deze ideaaltypen, zo ook in het onderwijs hier op Aruba.
In het basisonderwijs hier op Aruba is traditioneel steeds het klasseleerkrachtensysteem in zijn verschillende varianten toegepast. Zo kennen we bijvoorbeeld het zgn. opschuifsysteem, waarbij de onderwijzer(es) enkele leerjaren met zijn (haar) klas meegaat, maar ook het zgn. wisselsysteem, waarbij de leerlingen in elk volgend leerjaar een andere leerkracht krijgen.
Een andere variant op het zuivere klasseleerkrachtensysteem is het geïntigreerde klasseleerkrachtensysteem, waarbij voor bepaalde vakken (b.v. gymnastiek of handvaardigheid) vakleerkrachten worden ingeschakeld of waarbij voor een bepaald vak een wisseling van onderwijzers plaatsvindt op grond van de specifieke aanleg of voorkeur van de betrokken onderwijzers.

Enige onderwijskundige kanttekeningen

Het feit dat in het basisonderwijs hier op Aruba, net zoals in de meeste andere landen, traditioneel steeds het klasseleerkrachtensysteem is toegepast, is niet toevallig, maar gebaseerd op de overweging dat de ontwikkelingsfase waarin het schoolkind (6-12 jaar) verkeert een zodanige groeperingsvorm van leerkrachten vereist, dat de continuïteit van het onderwijsleerproces gewaarborgd wordt en dat tevens aan de behoefte aan stabiliteit, veiligheid, geborgenheid en identificatie tegemoet gekomen wordt.

Het vorenstaande betekent echter niet dat het klasseleerkrachtensysteem alleenzaligmakend is, of dat aan dit systeem geen bezwaren en feilen kleven.

In de praktijk zien we dat het klasseleerkrachtensysteem ten gevolge van de nadruk die het op de autonomie van de (klasse) leerkracht legt, al gauw tot een desintegratie van de school in aparte "koninkrijkjes" aanleiding geeft, waardoor samenwerking, overleg en diskussie (of anders gezegd: teamvorming) bemoeilijkt wordt.

Tevens zien we dat door de toewijzing van (bijna) alle onderwijsleeraktiviteiten aan één leerkracht, geen rekening wordt gehouden met de relevante verschillen in aanleg, kunde en interesse tussen de leerkrachten met betrekking tot de verschillende vakken, waardoor in de praktijk maar al te vaak bepaalde vakken verwaarloosd of op minder optimale wijze verzorgd worden.

Zoals reeds eerder gesteld, betekende de invoering van het systeem van deeltijdbetrekkingen in feite een wijziging in het bestaande systeem van groeperen van leerkrachten in het basisonderwijs; de vraag is echter: in welke zin?
Gezien het feit dat de konkretisering van het systeem van deeltijdbetrekkingen op de individuele scholen aan de individuele hoofden is overgelaten, zien we dat in de praktijk zeer verschillende oplossingen gehanteerd zijn. Echter, zou men zo op het eerste gezicht denken dat invoering van het systeem van deeltijdbetrekkingen een wijziging in de richting van teamonderwijs betekent, in de praktijk zien we dat dit veeleer een wijziging in de richting van het vakleerkrachtensysteem heeft betekend, hetgeen niet zo verwonderlijk is, aangezien deze oplossing schoolorganisatorisch gezien het gemakkelijkste is.

Maar ongeacht op welke wijze het systeem van deeltijdbetrekkingen op de individuele scholen wordt ingevuld, feit is dat het welslagen van dit systeem een teambenadering vereist en dit niet alleen op het niveau van de school, maar ook en vooral op het niveau van de klas.

In algemene termen kan gesteld worden dat voor het welslagen van het systeem van deeltijdbetrekkingen aan de volgende randvoorwaarden moet zijn voldaan: 1) een doeltreffende taakverdeling en specialisatie op grond van de bekwaamheden en/of voorkeuren van de betreffende leerkrachten en 2) een goed geregelde en begeleide samenwerking met name voor wat betreft de onderlinge afstemming van de didactische aanpak en werkwijze binnen één leerjaar.
Bezien we echter de resultaten van de enquête, dan blijkt dat het systeem van deeltijdbetrekkingen juist op deze gebieden faalt en dit niet alleen omdat genoemde randvoorwaarden reeds bij de invoering niet vervuld waren, maar ook en vooral omdat ze onder de nieuwe omstandigheden nog moeilijker te vervullen zijn.

Onze voorlopige konklusie moet dan ook luiden dat invoering van het systeem van deeltijdbetrekkingen het eerder bestaande (wankel) evenwicht zodanig heeft verstoord, dat men het ergste moet vrezen voor de kwaliteit van het geboden onderwijs.

SLOT

Het behoeft weinig betoog dat de doorgevoerde bezuinigingsmaatregelen in het basisonderwijs, en dan met name de invoering van het systeem van deeltijdbetrekkingen, een heroverweging behoeven. De Onderwijscommissie hoopt met dit verslag een eerste aanzet tot deze heroverweging te hebben gegeven: het woord is nu aan het veld. Daarom ook zouden wij met betrekking tot de voor begin december 1985 geplande diskussiebijeenkomsten willen stellen: *"Ami t'ei manera un klabo! Ke ubo, abo tambe t'ei?"*

UITSLAG grawata LITERARIO

(S&K no. 7)

'Grawata Literario' bleek verschrikkelijk moeilijk te zijn. De dichter-student zocht men over het algemeen onder bekende dichters. Wie had kunnen denken dat we onder onze huidige politici ook personen hebben die ooit dichterlijke aspiraties hadden?
Onder de vele inzendingen was er maar één die goed was en die kwam nog wel helemaal uit Curacao.
-Het juiste antwoord is: Henry Tai was/is . . . JOHN VAN DER KUYP! (Ja, ja!).
De winnaar is: CAMILO R. HABIBE (een bekende naam in literaire kringen . . .), Fensohnstraat 7, Curacao.

DEMOKRASIA

UN ESFUERSO PA TRESE KLARIDAT

SIMON BOLIVAR

I LIBERTAT

pa Henk de Beijer

Elekshonnan ta tras di lomba i nos tur sa e resultado. Podisé tin hende ku lo puntra, pakiko anto bini bèk riba *issue* ku a hunga un ròl asina grandi durante kampaña di elekshon. E kontesta ta mashá simpel: ku e resultado di elekshon e problema fundamental di demokrasia i libertat no a kambia, e no a dispársé i lo e no dispársé nunka tampoko, pasobra ta trata di un proseso evolutivo den nos manera di pensa, den nos aktitut. No tin palabra den nos bokabulario aktual ku ta sometè na mas mal uzo, pa mas hende, ku mas frekuensia, ku e palabra *demokrasia.* Ora di konstatá esaki, nos no ke referí solamente na nos mes komunidat; riba henter mundo kasi no tin régimen polítiko estatal ku no ta karga e palabra *demokrasia* i e palabra *libertat* den su programa di gobernashon. Merikanonan, yen di orguyo, sa papia di: *"this great democracy"* i e paísnan komunista sin eksepshon sa yama nan mes *"demokrasia di pueblo"* — un pleonasmo, pasobra e palabra demokrasia ta derivá di griego *"demos"* = *pueblo* i *"krasia"* = poder.
Ta obvio ku tur polítiko, inkluso esnan di mas fascista, ta sali for di e punto di salida ku *demokrasia* no ta sinónimo ku *libertat,* pasobra sin falta nan lemanan polítiko sa kontené tur e dos palabranan akí den un rosea, hopi biaha huntu ku e palabra *union.* E fundadornan di e partido liberal na Hulanda, "VVD" te hasta a duna preferensia na e palabra *"vrijheid"* den nan nomber *"Voor Vrijheid en Democratie",* maske pa mayoría di hende ta trata probablemente di un rekonosemento subkonsiente di un distinshon fundamental entre e dos nifikashonnan akí. Riba su mes, *libertat* tambe ta un di e palabranan mas mal uzá kontinuamente, tampoko no solamente den nos parti di mundo; te hasta talbes mas den e demokrasianan mas liber ku nos konosé. Simon Bolívar a haya komo título di honor esun di *El Libertador;* pero si nos wak ront bon den e *"Gran Colombia"* di su soñonan — Venezuela, Colombia, Ecuador — e *libertat* ku e héroe aki a trese ta sumamente limitá i ta konsistí kasi únikamente di un kibramento di lasonan ku e *kolonisadó* europeo, kende den realidat no tabata kolonisá e luchadónan pa *libertat* pasobra nan mes tabata i ta desendiente di e mesun *kolonisadó* ei, mientras ku e pueblonan berdaderamente *kolonisá* — e tribunan indjan — a pèrdè mas libertat ku nunka promé!
Ku otro palabra: tin un bruhamento total a kausa di retórika polítiko i ideológiko den e konseptonan fundamental pa un komunidat sano, esta: *demokrasia* i *libertat.* E artíkulo aki ke hasi un esfuerso pa trese un tiki klaridat den e tutu kreá pa polítikonan ku aparentamente (i diskulpando nos mes na e eksepshonnan ku ta konfirmá e regla) tin komo úniko meta oportunismo personal.

RELATIVIDAT DI SISTEMANAN

Ora nos studia kualkier sistema filosófiko — i demokrasia no ta nada otro ku un sistema filosófiko! — i su desaroyo den historia, un kos ta sali na kla mesora: manera ta e kaso ku tur forma di pensa di e ser humano, e konsepto aki tambe ta fuertemente mará na espíritu i kultura di un era i un area. E konstatashon aki ta naturalmente superfluo pasobra ta trata di un kos evidente, ku ta papia pa su mes. Apesar di esaki, sin embargo, nos tin e tendensia fuerte di observá i huzga otronan — nos antepasadonan, nos bisiñanan, pueblonan na otro parti di mundu — a base di nos konseptonan na kualnan nos sa atribuí un balor di infalibilidat. Pa nos ta inkreibel, por ehempel, ku e régimennan mono-partidista, manera den e paísnan den e bloke komunista pero tambe di gran parti di Afrika, sa yama nan mes *demokrátiko.* Den nan konsepto, sin embargo, nos idea di demokrasia ta enserá e pelíguer grandi ku gruponan oportunista i persona of gruponan hambrá pa poder ta

(cont. riba pag. 13) →

Plaza Bolívar na Caracas.

E programa ku esnan ku a inskribí pa e 'workshop' a haña na kas tabata hopi atraktibo. P'esei no tabata nada straño ku mas ku 150 partisipante for di tur skina di Hulanda a resisti e friu di e mainta ei pa por yega e lokalidat na Utrecht. E kontenido di e 'workshop' a mustra despues ku nan presensia tabata bale la pena. Pa e parti di mainta tabatin dos charla general programá: un di Tico Croes tokante independensia polítiko, mientras ku e otro di Benny Marapin tabata dediká na independensia ekonómiko. Pa e parti di merdia tabatin 4 charla mas spesífiko tokante struktura estatal (Aruba i leinan internashonal, pa Quito Nicolaas), ekonomia (Proyektonan chikito pa Aruba, pa Juchi van Doorspeek), enseñansa (Enseñansa na Aruba den futuro, pa Doy Kelly) i tokante e relashon muher/homber (Opreshon i emansipashon di hende muher relatá ku ekonomia, pa Nora Eleonora). Despues di e charlanan mas spesifiko aki e partisipantenan a bai diskuti den diferente grupo, pa na final di e dia yega na un relato plenario di tur e diferente gruponan di diskushon.

Moderadora.

V.l.n.r.: Lily Marval, Doy Kelly, Tico Croes, Moderadora, Frank Hoevertsz, Jamila Kock.

FALTA DI KONSENSO

Den su charla 'Posibilidatnan i opstákulonan di independensia polítiko pa paisnan chikito bou di kondishon di insiguridat' Tico Croes a mustra e partisipantenan prinsipalmente riba e posibilidatnan ku Aruba lo tin despues di 1996, esta komo pais independiente, den e sistema internashonal. Saliendo for di punto di bista ku independensia pa paisnan chikito tá posibel (mirando entre otro e ehempelnan den nos mesun region) mester analisá bou di kua kondishonnan Aruba lo por sobreviví komo pais independiente. Despues ku Tico a pinta e desaroyo den e pensamento tokante independensia di paisnan chikito durante e último 50 añanan, el a mustra tambe ku paisnan chikito a haña mas i mas e posibilidat di sigui un propio kurso dor di manipulá ku e diferensianan interno — e falta di konsenso — den un pais poderoso. Ehempel di esaki ta Merka ku te ainda no a invadí Nicaragua pasó supuestamente (ainda?) lo no tin un konsenso riba esaki na Merka mes. Mirando henter e desaroyo aki bo tin dos posibilidat ekstremo komo pais: bo ta keda dependiente of bo ta buska bo outonomia, esta den sentido di independensia polítiko. Saliendo for di e último konsepto Tico Croes a mustra ku independensia polítiko no semper ta algo konfortabel. Bo ta wak riba e otro islanan independiente den Karibe un desempleo hopi grandi, desigualidat sosial ets. ets. El a mustra tambe riba e echo ku tin biaha te asta t'asina ku e pueblo ta kai den un aktitut di fatalismo: e problemanan ariba menshoná lo ta nos destino. El a indika ku tal aktitut no solamente por stroba nos di wak ki posibilidatnan nos mes tin, pero tambe ta kita nos atenshon for di un problema importante esta ku kresemento ekonómiko no nesesariamente ta bai hunto ku hustisia sosial of igualdat. Mester poné hopi mas atenshon riba e problema aki, segun Tico Croes, promé ku nos kuminsa determiná strategianan pa por logra e obhetivonan ku nos tin. Mirando pues ku independensia ta liá ku otro interesnan, ta keda tres alternativa pa aktua: 1. Bo no ta tene kuenta ku e demandanan internashonal i bo ta gewon bai pa bo independensia (Cuba ta un ehempel). 2. Bo ta purba buska un balansa entre e obhetivonan interno di bo pais i e demandanan eksterno. 3. Bo ta purba di preservá e balansa ku b'a logra. Pa logra e alternativanan aki bo mester tene kuenta ku sierto faktornan manera: kua rekursonan bo tin disponibel, kon bo posishon geográfiko ta i kon uní e diferente gruponan den bo propio pais por aktua.
Siguientemente Tico Croes a elaborá riba e strategianan ku bo por sigui pa logra bo obhetivo. Na promé lugar bo por buska koperashon di otro paisnan i afiliá na organisashonnan internashonal, anke ku nos mester ta konsiente ku koperashon por oumentá bo vulnerabilidat i no nesesariamente ta trese e

Diasabra, dia 16 di novèmber último, Rubianonan bibá na Hulanda, hunto ku Antianonan di e otro sinko islanan, a organisá un 'workshop' na Utrecht ku e tema 'Aruba i su futuro!' E tema aki ya kaba ta indiká ku ta trata

BA I

relato di un workshop

omen

URO

di e kambionan riba nivel estatal i nan konsekuensia pa ku diferente tereno spesifiko. Motibo pa kual Skol & Komunidat tambe a delegá un kolaborador pa kubri e akontesimientonan durante e 'workshop'.

Benny Marapin.

rashon ku e otro islanan, esaki tambe lo dependé di e nesesidat i e boluntat pa traha hunto. Despues di 1996 Aruba lo ta e pais di mas chikito (pa area) den region karibense i e di dos di mas chikito (pa poblashon) ku un entrada relativamente halto. E posibilidatnan pa Aruba move riba tereno internashonal lo depende hopi di kiko nos kier, siendo realistiko. Presensia di Merka den nos region ta un faktor determinante den esei. P'esei lo mester analisá bon klá kua kondishonnan ta hasi Merka un opstákulo of un oportunidat pa defende nos interesnan. Den esei mester probechá di presensia of ousensia di un konsenso tokante diferente 'issue' na Merka mes. Esaki tambe ta konta pa e otro faktor importante den nos region, esta Venezuela ku ta kompetiendo ku Cuba i Mexico pa engrandesé su influensia den Karibe. Mester analisá e interesnan i e posibilidatnan di e paisnan aki pa por aktua den e region karibense. Den e kuadra aki Tico a remarká ku Grenada pór sirbi komo un presedente pa Venezuela den kaso di un Aruba sosialista. Mester analisá i siña di éksitonan i

Grupo di Struktura Estatal.

benefisionan ku bo kier. Un otro strategia ta pa promové konsenso interno, unidat, anke ku esaki hopi biaha ta wordo konfundí ku represhon. Tico a mustra sinembargo ku unidat a base di represhon semper lo basha den otro ora di aktua pa ku eksterior. E di tres strategia kor konsistí di un rekonosimiento implísito o eksplísito di un dependensia di un pais grandi, pero riba un solo 'issue'. Por ehempel un rekonosimiento di un area di sensibilidat di Merka pa ku presensia ruso. Banda di e 'issue' ei bo outonomia mester keda respetá riba tur otro tereno. Un strategia hopi delikado, pasó bo por puntra bo mes te na unda e sensibilidat di Merka por yega promé ku e haña un preteksto pa interverní. Un otro strategia ta esun di simbolismo, kaminda bo ta purba ku sierto splendor di postulá bo mes komo lider. Masha poko esaki sa trese benefisionan supstansial pa un pais chikito. Ehempel di esaki ta e Jamaica di Manley ku a keda mes pober. Pa loke ta Aruba spesífikamente, Tico Croes a indiká ku durante e fase di status aparte Aruba lo mester analisá seriamente riba kiko e lo bai orienté su mes: un orientashon riba Karibe insular, un orientashon Latino-Amerikano of un orientashon riba un kombinashon di nan dos. Ku esaki por tin konsekuensianan grandi a keda demostrá dor di e kaso di Malvinas, kaminda Merka Latina a koi un otro posishon ku e islanan karibense. E orientashon aki lo bai dependé sinembargo di e lidernan di Aruba. Pa loke ta e kope-

frakasonan di e eksperensia karibense pa por ta kapas di tuma desishonnan adekuado, ya ku e riesgo i preis di desishonnan malo riba e tereno aki lo ta hopi halto. Nos lo trata di bin bek mas amplio riba e charla di Tico Croes den un próksimo Skol & Komunidat.

'NO COMMENT'

Benny Marapin (di Economische Zaken) a kuminsa su charla k'e pregunta ki balor independensia ekonómiko por tin pa Aruba. Komo bentahanan el a señalá ku bo lo ta menos vulnerabel i ku bo por tene bo desaroyo den bo mes man. Awor kon por logra esaki ta un otro pregunta. Promé di duna un kontesta riba esei, Benny a pinta globalmente e desaroyo ekonómiko di Aruba for di kuminsamento di e siglo aki, esta di industria di fosfat te ku industria petrolero i di turismo dje último tempo. Dor di seramento di Lago awor e úniko industria di importansia t'esun di rekreashon (turismo). Benny a sigui mustra ku den e order ekonómiko mundial por señalá dos grupo: esun di paisnan riko ku e multinasionalnan, kaminda e desishonnan ekonómiko ta wordo tumá i esun di paisnan pober. Aparentemente mester konsentrá pues riba e paisnan riko i pregunta di Benny tabata kon pa atrae un multinasional pa bin inverti na Aruba. Segun e mester tin e perspektiva di ganashi. Na di dos lugar mester tin perspektiva pa ku un

→

Tico Croes.

merkado lokal, regional i mundial p'e produktonan. Na di tres lugar mester tin bon perspektiva pa finansiamento (prinsipalmente dos di bankonan internashonal). Na di kuater lugar e klima sosio-polítiko mester ta bon (tax-holiday, poko red-tape ets.). Segun Benny Marapin t'asina ku si un sitio potensial no kumpli ku e kuater puntonan aki por wel di lubida un establisimiento di un kompania multinasional. Siguientemente kada un di e kuater puntonan a wordo analisá en relashon ku e situashon na Aruba. Pa loke ta e perspektiva di ganashi e tabata di opinion ku e sektor di turismo i e sektor finansiero (offshore) por tin bon posibilidat na Aruba. Pa loke ta e merkado pa sierto produktonan di servisio (turismo, offshore) segun Marapin e merkado regional i di Merka ku Oropa lo por ta importante. Tokante e finansiamento e problema ta ku en general bankonan ta konsiderá e region karibense komo un 'high risk area'.
E klima sosio-ekonómiko segun Benny Marapin di otro banda ta basta bon. Den e kuadra aki el a remarká tambe ku independensia kontrali na Status Aparte lo ta algo ku sí lo afektá nomber di Aruba negativamente. Resumiendo e kuater puntonan, Marapin a konkluí ku e 'bottle-neck' pa Aruba ta den e parti di finansiamento. El a boga pa un rol importante di Reino Hulandes pa kombense e mundo finansiero internashonal ku Aruba ta un 'low-risk country'. Aruba mes lo mester aktua masha kouteloso riba tereno internashonal. Segun Marapin un opinion klá manera den kaso di Grenada lo afektá bo nomber. Pa loke ta e otro tres puntonan, Benny Marapin a yega na e konklushon ku Aruba, mirando tambe e ousensia di materia prima i e sueldonan halto, lo mester keda konsentrá su mes riba un ekonomia di servisio. Awor, kon vulnerabel Aruba lo ta ku un ekonomia di servisio ta depende si e por kumpli ku e kuater puntonan ariba menshoná. Segun Marapin lo ta hopi importante si Aruba kuminsá pone mas atenshon pa atrae bishitante den kuadra di kongresonan ets. i diversifiká su merkado turístiko mas tanto ku ta posibel. Buska turista for di otro regionnan.
Tambe turismo di barko por wordo stimulá dor di traha un sentro komersial mas atraktivo. Mesun kos por konta pa e sektor di offshore. Pa loke ta produkshon di produktonan físiko Marapin a remarká ainda ku esaki lo por ta solamente e kaso ku aloe i alabes un posibel otro industria riba tereno di Lago, usando e instalashonnan eksistente. Tambe lo por tin algun aktividat pa substituí importashon di algun produkto, aunke ku esaki segun Marapin lo no por duna un kontribushon importante na ekonomia di Aruba. Esaki tambe ta konta pa agrikultura.
Konkluyendo Marapin ta wak pa Aruba den e kaso mas faborabel un ekonomia di servisio basta balansá, apoyá pa un industria grandi riba tereno di Lago, hunto ku un industria chikito di aloe. Den e kaso malo Aruba lo bira manera Sint Maarten, dependiendo kompletamente di turismo, ku un ekonomia desekilibrá. Marapin sinembargo ta optimista i ta kere ku e promé opshon ta realisabel pa Aruba. Riba nos pregunta kon anto nos tin ku wak e aktividatnan di Melchior na Aruba, su kontesta tabata hopi signifikante: 'no comment'.

MENTALIDAT

Despues ku pa e parti di merdia a ser diskutí den diferente grupo, pa mas o menos sink' or di atardi tur partisipante a bolbe topa otro den e sala prinsipal kaminda relato a ser duná di e diskushonnan den e diferente gruponan. Kompilando e diferente komentarionan nos por bisa ku pa loke ta e relashon muher-homber lo mester drecha hopi ainda, kuminsando na kas i den enseñansa. Leinan komprendibel lo mester duna hende muher mas seguridat hurídiko den nan funshonamento, sea ta na kas of na trabou. E sistema di enseñansa tambe tin mester di un kambio drástiko pa asina adapt'e n'e situashon rubiano. Por a konstatá ku hopi di e eksihensianan pa ku enseñansa tabata mas o menos similar na lokual Simar tambe a vosiferá for di tempo ku e nota di maneho di enseñansa a keda publiká. Pa loke ta trata e independensia polítiko i e struktura estatal di Aruba, por a konstatá ku ainda tabata reina hopi inseguridat serka e partisipantenan pa loke ta e situashon ekonómiko, hurídiko i sosio-polítiko den un Aruba independiente i ku algun di e partisipantenan ainda ta wak un forma di skapa for di independensia den un konferensia na final di e periodo di Status Aparte. Mayoria sinembargo a sali for di punto di bista ku Aruba tá bira independiente i ku ta e pueblo mes, pa medio di un mentalidat mas krítiko, un vigilansia kontinuo di su representantenan i un mihó respet pa opinionnan diferente, lo mester soru ku independensia di Aruba en berdat lo enserá: Tuma bo destino den bo propio man.

Sin duda e 'workshop' aki tabata hopi fruktifero pa tur partisipante. Henter dia nan tur a traha ku un entusiasmo sumamente grandi den un ambiente abierto i franko. Mester elogiá akinan e grupo organisatorio ku a sa di organisá i manehá un 'workshop' na un manera tremendo, tratando un tópiko asina importante. I si riba un kos tur partisipante tabata di akuerdo, esei tabata ku 'workshops' manera esaki mester tuma lugar voral na Aruba mes, pa despues en berdat pone man na obra! ●

Grupo di Hende muher.

Demokrasia i libertat

(cont. di pag. 9)

haya e oportunidat pa eksplotá e sistema. Bon konsiderá, esaki ta presisamente loke Michiels a yega di yama: *"ley di hero di oligarkía"*, esta: ku tur demokrasia habrí ta desemboká irresistiblemente den un oligarkía temporal o sea, despues di kada elekshon ta keda un grupo chikito ku ta disidí i te hasta, den hopi kaso *ta manda!* E proseso señalá pa Michiels ta inherente den e sistema di demokrasia parlamentario den kua, pa regla, e votador no tin ningun influensia riba e kandidatura di e diferente partidonan mientras ku e sistema elektoral por agregá limitashonnan ainda mas restriktivo (representashon proporsional; representashon pa distrito; mono-partidista).

E demokrasia mas bieu konosí ta data for di siglo seis promé ku Cristo, ora e stat Athene na Grecia a introdusí un sistema di reunionnan públiko den kua tur hende-homber adulto tabatin e derecho di partisipá. Hende-muhé a keda ekskluí, meskos ku personanan prosedente originalmente di otro lugá i meskos ku katibonan. Komo konsekuensia e derecho demokrátiko tabata keda reservá pa un minoría di e poblashon so. Durante henter historia di filosofía pensadónan grandi a dediká ensayonan importante na organisashon di sosiedat humano. Esun di mas konosí riba e tereno aki, sin e menos duda ta Karl Marx i su kontemporáneonan. Pero tambe den e era antiguo di Grecia e sabionan sin ningun eksepshon a kontribuí ideanan na organisashon sosial. E demokrasia di Athene naturalmente no a kai for di sielo di un día pa otro. Un di e ehempelnan mas interesante, ku tambe ta mustra klaramento kon fuerte ideanan ta mará na mentalidat di un era i un kultura, ta e ensayo *"Politeia"* (Estado) di Plato. Plato su *estado ideal,* ku te hasta el a purba realisá na Sicilia, pero ku a frakasá, pa nos konseptonan moderno tin masha poko aspekto berderamente demokrátiko. E estado di Plato ta un sosiedat partí den diferente klase: un klase di gobernante; un klase di militar; un klase di sivil ets. Segun Plato, e klase di gobernante mester wordo eduká for di chikito kaba den filosofía pa nan por goberná hustamente i ku sabiduría. Ta evidente anto, ku Plato no a komprondé ainda ku edukashon i sabiduría no ta idéntiko.

Otro ehempel di un *estado ideal* ta *"Utopia"* di Sir Thomas More, kontemporáneo i amigo di Erasmus. Den e kaso aki, nos ke demostrá solamente kon difísil ta aparentemente tambe pa pensadónan grandi, pa lòs nan mes di prehuisionan general. Thomas More su aktitut pa ku hende-muhé por ehempel ta sali na kla di un forma mashá kurioso i te hasta, pa nos grasioso kaminda e ta deskribí e servisionan religioso mensual riba e isla fiktisio ku yama *Utopia.* (Bon konsiderá ta kurioso kaba ku e mártir di Iglesia Katóliko aki ta menshoná servisionan religioso mensual i no semanal!). Promé ku e famía sali pa bai tempel, asina e naradó di e relato ta konta, tur hende-muhé kasá ta hinka rudía dilanti di nan kasá pa *"konfesá nan pikánan"!* Ni un momento so e homber tin ku hasi mesun kos dilanti di su kasá!

Laga nos tene kuidou di no hari muchu duru! Ya kaba nos yiunan a kuminsá hari nos sin komprondé ainda ku mañan nan yiunan lo hari nan tambe! E monarkanan *"iluminá* tabata kere ku nan tabata papiando e delaster palabra; e revolusionarionan frances tabata kere asina tambe; Marx i Engels a inisiá kambionan radikal pero sigur-sigur no final i nos, den nos era mester ta un tiki mas kouteloso, pasobra no tin era den kua konseptonan a kambia asina lihé ku den esun di nos.

MUNDU AKTUAL

Konsepto i ideanan no solamente ta sometá na un evolushon históriko. Tambe, popularmente bisá, nan ta diferensiá bastante geográfikamente, a kausa di interpretashonnan dialéktiko i di diferensianan idiomátiko. Pa duna un ehempel so: den lenga ruso, e palabra *"mir"* ta nifiká tanto *"mundu"* komo *"pas"*, pero no ta kuestion di dos homónimo pero di un konsepto distinto di loke ta tanto *mundu* komo *pas;* esta: ta trata di un konsepto miksto. P'esei, nos ta ripití: no ta na promé lugá e sistemanan ku ta determiná un forma of otro di funshonamento, pero mentalidat i aktitut.

Ta kurioso ku e paísnan na nòrt di Europa, ku sa wordo skohí fásilmente komo demokrasia ehemplar — Inglatera, Hulanda, Dinamarka, Noruega, Suesia — tur ta monarkíanan firme. Difísilmente un monarkía por wordo konsiderá un sistema demokrátiko. Ademas, te dia di awe, na Inglatera ta sisti e *"House of Lords",* un sorto di senado pa kua ningun di e miembronan ta wordo elegí pa pueblo. E (s)elekshon ta tuma lugá dor di korona ku ta otorgá e títulonan di noblesa ku ta duna *derecho* (!) riba miembresía di *House of Lords.* Na Hulanda, *"Eerste Kamer"* ta un tiki mas demokrátiko, maske no ta pueblo mes ta elegí su miembronan' pero representantenan elegí pa pueblo *(Provinciale Staten)* ta hasié.

No obstante, paísnan manera Inglatera i Hulanda i e paísnan di Skandinavia (kaminda tambe un monarka heredero ta forma legalmente parti di poder legislativo i ehekutivo!) tin un historia largo di libertatnan demokrátiko i ta funshoná mas demokrátikamente ku hopi paísnan republikano ku teórikamente ta mas den liña ku e konsepto di demokrasia parlementario. Tur e paísnan di e kontinente merikano, menos Canada i Belize ta república. Na Europa, Francia, Alemania, Austria, Italia, Portugal, Grecia, Turjía ta república meskos ku (por lo menos riba papel) tur e paísnan di Europa Oriental. Pero ningun di nan lo wordo skohí fásilmente komo ehempel di e ideal demokrátiko ku eksepshon di Estadonan Uní di Merka.

E palabra *república* ta derivá di latinao: *"res publica"*, esta: *kosnan di pueblo.* Komo sistema estatal, e palabra ta referí na un estado presidensial pero tur diktador tambe sa yama su mes *presidente,* mientras ku elekshonnan presidential hopi biaha ta nada otro ku un *farce,* i den otro kasonan e presidente elegí no tin otro funshon ku uno representativo, manera na Alemania occidental i na Union Soviétiko. Na Alemania ta e *"Bundeskanzler",* ku por wordo kompará ku un ministro presidente, ku ta ehersé e funshon klave den e sistema polítiko estatal. Na Union Soviétiko ta e lider máksimo (sekretario-general) di partido lomunista ta okupá e puesto mas influensial (pero den su kaso tambe mas responsabel), komo ku ta e *sovietnan,* esta e konsehonan di partido ta forma e base di representashon popular.

Riba su mes, e sistema soviétiko no ta antidemokrátiko. Fundamentalmente mirá e por a funshoná demokrátikamente masha bon. E echo ku esei no ta sosodé segun nos konsepto di demokrasia, ta debí na otro faktornan ku nos lo diskutí mas padilanti.

E sistema merikano por otro banda, ku e merikanonan mes ta gaba komo esun di mas demokrátiko di mundu, tin tur klase di rasgonan ku fasilmente por kondusí na abuso of mal-uzo anti-demokrátiko: un presidente ku un poder eksepsionalmente grandi den su man so; un sistema elektoral ku ta rekerí montantenan enorme di plaka pa e kandidatonan por tin un chens pa wordo elegí; un sistema elektoral di distrito ku ta hasié práktikamente imposibel pa partidonan nobo lanta kabes i komo konsekuensia: dos →

Na Hulanda demokrasia ta funshona miho ku hopi paisnan republikano.

partido enormemento grandi ku ta laga poko oportunidat pa gruponan renovador i minoritario lanta kabes; por último: un ehersito, un marina i un fuersa aéreo kada un ku un autonomía asina grandi ku si tabata trata di un país latinoamerikano lo a okashoná no shen, pero barios biaha shen golpi di estado. No obstante, for di momento ku e deklarashon di independensia a keda firmá, Merka a keda fiel na su prinsipionan demokrátiko meskos ku e monarkíanan di nòrt di Europa! Di kon?

INDIVIDUALISMO

Poko aña pasá a sali un estudio interesante na Hulanda titulá: *"De illusie van de Democratische Staat"*, skirbí pa Paul Kalma, kolaboradó sientífiko di *"Wiardi Beckman Stichting"* e instituto sientífiko di *"Partij van de Arbeid"*. Ku e título provokador ei e autor a ekspresá klaramente ku nos tin un konsepto eróneo di *demokrasia*. *Un estado demokrátiko no ta existí,* Paul Kalma ta bisa literalmente i ta sigui splika ku loke por existí ta un mentalidat, un aktitut demokrátiko of anti-demokrátiko. Si e aktitut di un gran mayoría di un pueblo ta demokrátiko, of por lo menos tolerante, nos tin un bon chens ku tal sosiedat lo funshoná mas of menos demokrátikamente inkluso si e sistema polítiko tin karakterístikanan menos demokrátiko, manera esnan ku nos a señalá ariba. Si e aktitut di un mayoría di un pueblo no ta demokrátiko, nos por wel di konstruí e sistema di mas bunita i mas demokrátiko ku nos por imaginá nos mes, lo e no funshoná!
Mi ke lansa un aviso serio pa ku tur esnan ku ta grita pa *kambionan den nos sistema polítiko.* No ta e sistema ku ta impedí un bon funshonamento demokrátiko; ta e aktitut di esnan ku ta funshoná den e sistema! No ta nunka e sistema polítiko mes ku ta garantisá demokrásia. Ta e aktitut demokrátiko ku ta garantisá ku un sistema, kua ku ta, ta funshoná demokrátikamente. Si e aktitut ei no t'ei, ningun sistema por tres'é. Uniko i eksklusivamente ta edukashon demokrátiko por tres'é!
E ilushon robes ku nos tin ta, ku por ehempel e militarnan den e paísnan latinoamerikano of e lidernan soviétiko ta konstituí un minoría anti-demokrátiko den nan pais. E echo ta, sin embargo, ku nan no ta nada otro ku eksponentenan di nan pueblo ku tin e medionan pa imponé nan boluntat. Kualkier otro grupo, si e tabata disponé di e mesun medionan, lo a hasi meskos. Kuanto biaha historia no a demonstrá kaba, ku un revolushon kontra un diktadura no a trese demokrasia, pero simpelmente otro diktadura di e revolushonarionan. Solamente den e paísnan, kaminda e kambio a tuma lugá mediante un proseso di demokratisashon, (Venezuela, Brasil, Argentina, Spaña) tin un bon chens ku lo e por ta exitoso i duradero pasobra e proseso ei por tuma lugá solamente komo resultado di un mentalidat kambiá den e pueblo mes.
Poko aña pasá, durante un diskushon na Costa Rica tokante e situashon ekonómiko malísimo di e país ku su suelo asina fértil, riba un pregunta di nos banda pa e kausa, un amigo costaricense a sklama furioso: *"El mal de América Latina! El individualismo!"* Imitando un propaganda sin sentido di gobierno di Aruba promé ku elekshon nos por a bisa: *ta* berdad; individualismo *ta* e mal mayor! Sin embargo, a pesar ku ta obvio ku tur hende ta rekonosé ku *individualismo* ta un fenómeno rechasable, ta reina un konfushon grandi tokante di su índole berdadero. Paul Kalma, den e estudio menshoná ariba, ta papia di *individualismo* ora di referí na e meta di provishonnan sosial mientras ku *individualisashon,* e meta berdadero di tur sistema sosial, ta diametralmente opuesto na *individualismo*. *Individualismo* ta un aktitut, dirigí riba protekshon i provecho propio. P'esei, un individualista fásilmente por duna nos e impreshon di ta un persona altamente responsabel pasobra e tin un anhelo grandi pa liga su mes na gruponan (pero semper gruponan será) manera su *clan* familiar na promé lugá. Ora nos skrutiná e lasonan ei mas detayadamente nos ta deskubrí ku no ta trata di lasonan di stimashon of responsabilidat mutuo, pero di un medio pa protehá i promové interesnan propio. E insentiva aki tambe ta hunga e rol mas importante den e afiliashonnan polítiko den, talbes, e mayoría di e paísnan na mundu, pero den komunidatnan chikito e ta haya naturalmente un chens mas grandi pa manifestá su mes.
Meta di polítika mester ta desaroyo i bienestar di e sosiedat i afiliashonnan polítiko p'e motibo ei mester implika aseptashon di responsabilidat pa kontribuí na e meta ei.
Pero ta evidente sin mas, ku gran parti di e polítikonan sa wordo guiá únikamente pa motibonan di protekshon i provecho propio. Djei e falta di un vision di sosiedat i vision di futuro; djei tambe e echo ridíkulo ku gobernantenan den nos país, por ehempel, no ta delegá ni un tiki poder di desishon, loke tin komo konsekuensia ku un konseho di minister ta okupá su mes ku tur nombramento den servisio di gobierno te hasta di sirbientenan pa limpiesa! Djei tambe e fenómeno afamá di *bulamento di kurá* i di propaganda personal durante kampaña di elekshon. Tur e konsekuensianan aki i un gran kantidat mas, no ta kambia dor di trese kambio den e sistema, pero solamente dor di un kambio di mentalidat i aktitut pasobra individualismo, pa definishon, ta anti-demokrátiko ya ku e no ta dirigí riba interes general i responsabilidat kolektivo. *Individualisashon,* pa otro un banda, ta un proseso (i no un aktitut) ku tin un efekto diametralmente kontrario na esun di *individualismo* (ku no ta un proseso pero un aktitut!). E proseso di *individualisashon* ta parti integral di evolushon humano. E ta *personalisá* e individuo humano, ta hasié mas independiente komo persona i ku esei mas liber, i ku e mayor libertat ei, mas responsabel p'e mes, pa su mes aktonan, pa su mes pensamentonan. I, manera e filósofo aleman Max Scheler a enfatisá den varios di →

een tijd van regen...

grijzen zijn aangemeerd
vliegtuigen landen verkeerd
de zee zet een hoge krop
het strand trekt de rokken op
in haast vergeten daad
ontkiemt het oudste zaad
er hangt een vreemde lucht
wat niet is wordt nu bevrucht
uit komt een oude som
cactussen vallen om
ze hebben zich ongewild
aan het teveel vertild
mensen zijn van hun stuk
leven lijkt even ontwricht
zodra het per ongeluk
keert tot het evenwicht
rotsen raken geroerd
ik heb weer goed geboerd

Nico Blanksma

su eskritonan: *"Ko-responsabilidat ta keda impliká sin mas den responsabilidat personal"*. Sin responsabilidat personal, ko-responsabilidat no por eksistí. E diferensia entre un individualista i un personalidat individual ta ku esun promé no ta aseptá responsabilidat ni p'e mes i ta dispuesto di sakrifiká interesnan general pa su interes personal, mientras ku e di dos ta aseptá ful responsabilidat p'e mes i pa otronan i ta dispuesto di sakrifiká su interesnan propio na fabor di interes general si mester.
For di e definishon ei, nos por konkluí sin mas, ku *individualismo* ta bai huntu inseparablemente ku *hipokrisía* i komo konsekuensia ta nèt gruponan individualista i anti-demokrátika ta grita mas duru tokante demokrasia i libertat. Loke nan tin na bista, sin embargo ta nan *libertat* pa ehersé poder i promové nan metanan personal, sea provecho personal, of hamber pa poder of... glorifikashon personal. *Kapitalismo* — término muchu kargá pa retórika ideológiko — no ta ningun ideología of filosofía, pero un aktitut di individualismo, ku ta eksigí *libertat impresarial* irespektivo di e konsekuensianan sosial. Por otr'n banda: esnan ku ta para kla pa yama tur impresario komersial i industrial *kapitalista* i na e mesun momento ei ta trata di imponé nan boluntat dor di kanta welga mesora ku nan no ta logra yega na un akuerdo, ta tuma un aktitut mes individualista, mes anti-demokrátiko mes hipókrita ku esun ku nan ta atribuí na nan adversario.

TOLERANSIA

Base di un komunidat demokrátiko i liber ta toleransia, esta: rekonosemento di igualdat di balornan humano; ausensia di fanatismo; ausensia di agresividat; of, den un palabra: ausensia di prehuisio pa ku e diferensianan ku tin entre hende. *"Esun ku ta liber ta rasional"*, asina prof. dr. W. Luypen a skirbí den su *"Nieuwe inleiding tot de Existentiële Fenomenologie"* i el a bisa otro kos masha importante tambe: *"E prinsipio di rekonosemento di hende dor di hende ta ekskluí intoleransia i tiranía, pero pa ku intoleransia i tiranía, no por tin toleransia"*. Ku Bertrand Russell, den su *"History of Philosophy etc."* nos por a agregá ainda: *"Esnan ku no tin miedo di nan próhimo, no tin ningun motibo pa tiranisá nan"*.
Intoleransia ta temor! Temor di pèrdè poder i dominio! I nos por bira e ponensia aki ful rònt tambe: esnan ku tin temor di pèrdè poder of dominio ta bira intolerante i fanátiko. Un persona berdaderamente liber, pa definishon no por tin anhelo pa poder, pasobra libertat ke libertat i ke restringí su mes pa libertat di otro. Poder ke poder i ora

e ta sklama pa *libertat*, loke e ke men ta autorisashon pa ehersé poder.
Kuanto guera no a wordo bringá kaba na nomber di libertat! Tur revolushonario, tur general, tur diktador ta proklamá *libertat* komo su meta. Tur nasionalismo, tur movimento separatista, tur esfuerso autokrátiko ta hisa bandera di *libertat* nasional pero e tipo di libertat ei, den hopi di e kasonan, no ta nada otro ku un disfras pa haya *carte blanche* pa poder autokrátiko. Régimen Franquista na Spaña nunka a papia di su *"guerra civil"* pero di su *"Santa Guerra de Liberación"* i na frontera di Spaña, durante e añanan sinkuenta-sesenta por a lesa riba bòrchinan grandi: *"No existe libertat sino dentro de un orden!"* Irónikamente, esei ta bèrdat tambe pero na frontera di un país diktatorial i fascista (a pesar ku tabata trata di un fascismo hopi moderá) un bèrdat asina tabata zona basta síniko. Libertat berdadero ta ordená su mes dor di rekonosé i promové libertat di tur hende loke ta ekskluí tanto anarkismo komo fascismo pasobra, ku un variante riba e palabranan di prof. Luypen nos por a bisa: *e prinsipio di rekonosemento di libertat personal di hende dor di hende ta ekskluí agreshon, fanatismo, intoleransia i lucha pero kontra agreshon, fanatismo, intoleransia i lucha, tur hende liber mester lucha.*

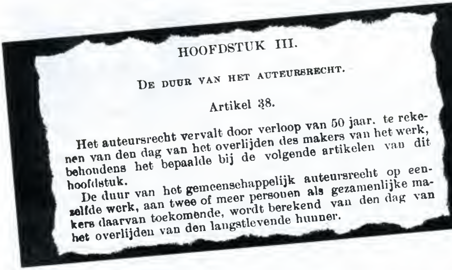
REKOMENDASHONNAN

A base di e artíkulo aki, kada lektor por destilá un gran kantidat di konklushon i rekomendashon. E autor mes ke limitá su mes na sinko so. Pa sigurá un sosiedat demokrátiko ta indispensabel ku:

1. E komunidat ta ful habrí pa informashon interno i eksterno i ku sekresía di banda di gobierno ta keda limitá na un minimo absolutamente nesesario. P'e motibo ei, servisio informativo di gobierno *mester* wordo depolitisá!
2. Edukashon demokrátiko ta forma parti integral di tur *curriculum* edukashonal skolar, for di *kleuterschool* te na nivel universitario!
3. Gruponan minotario no ta wordo neglishá of pió ainda, chuerchá! Nan mester tin tur derecho pa wordo skuchá i pa kontribuí nan parti den e proseso desisivo demokrátiko.
4. Partidonan polítiko ta deshasí di e sistema di un *lider máksimo,* pasobra lidernan ta guía hende i ta tuma desishon pa nan mientras ku un *presidente* ta guía deliberashonnan pa yega na desishonnan tumá demokrátikamente.
5. Ta bini un ley pa sigurá struktura demokrátiko di partidonan polítiko obligando nan pa adoptá forma di un asosiashon ku miembresía kontribuante ku tur e reglanan vigente tokante derecho i debernan den un asosiashon rekonosí. ●

De foto geeft de Arubaanse situatie treffend weer: er is een weg omhoog ontstaan uit de chaos. Hoewel er veel puin geruimd zal moeten worden, ziet het er naar uit dat de onderlinge verstandhouding tussen overheid, handel, vakbonden en sociale partners sterk zal verbeteren. Met veel genoegen wenst dan ook het bestuur van de Simar en de redaktie van Skol & Komunidat de leden en abonnees prettige feestdagen en een rooskleuriger toekomst toe.

HOOFDSTUK III.

DE DUUR VAN HET AUTEURSRECHT.

Artikel 38.

Het auteursrecht vervalt door verloop van 50 jaar, te rekenen van den dag van het overlijden des makers van het werk, behoudens het bepaalde bij de volgende artikelen van dit hoofdstuk.

De duur van het gemeenschappelijk auteursrecht op eenzelfde werk, aan twee of meer personen als gezamenlijke makers daarvan toekomende, wordt berekend van den dag van het overlijden van den langstlevende hunner.

Victor Mathilda.

Derecho riba propiedat no ta kaduka, derecho riba kreashon si!

Joy Kock.

Den kuadro di su luna kultural, B.P.A. a organisá un panel riba e tópiko "derecho di autor", djabièrna dia 20 di Sèptèmber último.
Meta di e panel aki tabata: kuminsá fomentá un opinion mas amplio públiko tokante e tópiko di derecho di autor.

Introdukshon

Den su introdukshon, sr. Ralph van Breet, moderador di e panel aki, a mustra riba e problemátika rònt di e reprodukshon di komposishonnan musikal, muy en partikular den temporada di Karnaval, e grabamento di video pa hür i e problemanan rònt di e uso di e "satellite dish".
Ela remarka ku internashonalmente tin *dos kombenio* ku ta regla e asuntonan di produkshon di obranan literario i artístiko, esta: e *kombenio di Bern* di aña *1886* i e *kombenio di Genève* di aña *1952*.
Pero na Antias, ku ta afiliá na ambos kombenio via Hulanda, e asunto di derecho di autor ta basta indefiní i bruhá ainda.
Den e asunto aki nos tin di haber ku tres grupo:

- e produktor (kreador di e obra)
- e intermediario (p.e. stashonnan di radio i televishon, libreria, biblioteka i museonan)
- e públiko konsumidor

E interesnan di e tres gruponan aki no nesesariamente mester kore pareu.
Teniendo kuenta ku esaki, nan a skohe komo miembronan di panel:

- sr. Eddy Bennett, kompositor, areglista i maestro di piano
- sr. Frank Martinus Arion, poeta i novelista
- sr. Emile Kelkboom, gerente di un stashon di radio
- sr. Victor Mathilda, bibliotekario

E di sinko panelista, un hurista, mester a kanselá na último momento pa motibo di su estadia den eksterior.
Kada un di e kuater panelistanan a duna nan ponensianan individual riba e asunto aki.

Mester proteha e kreador debidamente.

Sr. Bennett a splika ku tin 2 klase di artista:

- esun ku a krea (e kompositor òf outor di un obra)
- esun ku ta ehekutá (tokadornan òf esnan ku ta ehekutá un obra riba e eseno di un teater).

E ley di derecho di outor ta konta pa e promé grupo, esta esun ku ta krea.
E ley aki, ku ta hankrá den P.B. no. 3 di aña 1913, por ser dividí den dos parti:

1. *derechonan ku e* kreador *por sede* (overdragen) na otro hende.
   Esaki ta enserá:
   - e derecho pa publiká i multipliká e obra i
   - e derecho mekániko, esta pa pone e obra riba kualkier mekanismo p.e. disko, video, kòmputer, sine ets.)
2. *derechonan ku e NO por sede* ta e derecho moral.
   Tin 4 derecho moral:
   1. E derecho di kambia algo den su obra na kualkier momento.
   2. Ningun otro hende tin e derecho di kambia algo den su obra.
   3. E derecho di reklamá ku su nòmber ta wòrdo menshoná komo outor di e obra.
   4. E derecho di reklamá ku e no ta outor di e obra.

E derechonan ku e por sede ta *heredero*, kier men ku su famianan por heredá e derechonan aki ora e muri.

→

E derechonan ku e NO por sede, esta e derechonan moral, *pa medio di un tèstament*, e por nombra un hende ku por ehekutá e derechonan ei despues di su morto.
Artíkulo 38 di e mesun P.B. ta stipulá ku e *derecho di outor ta kaduká 50 aña* despues di su morto, e kreashon ta bira dominio públiko, kier men ku tur hende por hasi ku e obra loke nan kier.
Sr. Bennett a sigui bisa ku, manera sr. van Breet a menshoná kaba, tin 2 kombenio ku ta regla e derecho di outor: e kombenio di Bern i e "Universal Authors Convention". Antias ta pertenesé na e kombenio di Bern só, i no na e U.A.C. Nunka Merka i gran parti di e paisnan Latino Americano a bira miembro di e kombenio di Bern, segun sr. Bennett, komo ku e kombenio aki no ta eksigí ningun sorto di formalidat pa ku e obra ku un kreador ta traha. Pa e motibo aki nan a lanta nan mes un kombenio, esta U.A.C., i nan si a eksigí formalidatnan.
Un di nan ta ku e obra mester wòrdo registrá. Tambe e mester karga e klausula ku e c di copyright, nòmber di e autor i e fecha di publikashon. E konsekuensia ku Antias no ta afiliá na U.A.C. (Hulanda si ta afiliá na ambos kombenio) ta ku e obranan produsí aki na Antianonan no ta protegá den e paisnan ku ta miembro di U.A.C., entre otro na Colombia, Venezuela, St. Domingo, Estados Unidos ets. (Den nos siguiente edishon nos lo bini ku ehempelnan di problemanan ku esaki ta trese kune).
Sr. Bennett a finalisá bisando ku pa kultura desaroyá optimalmente, lo mester protegá e kreadornan debidamente i adekuadamente. Un manera pa hasi esaki ta pa Antias/Aruba bira miembro di e U.A.C.

Un pelea ku no a kaba ainda

E segundo panelista, Frank Martinus Arion, a inisiá bisando ku ta algo masha straño ku e derecho riba kreashon ta kaduká despues di 50 aña, mientras ku normalmente e derecho riba propiedat no ta kaduká.
Evidentemente e ta mustra kon e kreador ta pará dilanti di outoridat i komunidat aki. E palabra "nashonalisashon" den boka di pueblo ta algo komunista, algo malo, ku probablemente no ta konta pa kreador, segun sr. Arion.
Den su introdukshon e ta kritiká:
— gobierno, pa e echo ku nan no konosé e derechonan moral i ku nan no tin e tendensia di respetá nan tampoko. Tin sierto inhustisianan ku ta wòrdo rekonosé dor di gobierno, p.e. nan ta traha un kas pa buki (biblioteka), koi tur hende nan obra i fia otro hende. Tambe nan ta bisa ku nan tin e derecho di usa trabou di un outor sin pidi'e permit, basta ku e ta pa uso na skol, p.e. un antologia. Konsekuensia di esaki por ta mal uso di e obra. Ademas nan tin derecho di pagabo pa bo trabou, pero nan ta stipulá kuanto nan ta pagabo.
No tin kompensashon. Algun pais ku si tin nan kultura na pecho, p.e. Swisia, Dinamarka i Hulanda, a kuminsá duna e outornan un kompensashon. Nan a institui un sorto di "leenrecht", ku ta un retribushon riba e fiamento di buki. Fuera di esei, nan ta otorgá bekanan anual na outornan i ta brinda nan fasilidatnan pa traha.
— biblioteka ta un institushon ku tambe ta kometé sierto aktonan di inhustisia. Banda di e fiamento di buki nan ta permití pa obranan wòrdo kopia, tin biaha hasta kompletamente.
— institushonnan ta wòrdo usá komo kapa pa hasi mal uso di obranan di otro.

Loke sr. Arion lo kier mira den e leinan nobo ta:
— Mas garantianan pa outornan por usa i kobra nan derecho.
— Un artikulo kontra di mal uso di obranan.
— Rekonosemento di e derecho di outor tambe pa funshona den nan publiko.
Sr. Arion ta sigui bisa ku outornan aki mester bira mas konsiente. Mientras ku nan ta pasa nan obranan pa servisionan públiko, bo no tin un sistema konsistente, koherente of protegá di yuda outornan avansá.

Pa finalisá, sr. Arion a trese e siguiente proposishonnan dilanti: korigí e funshonamento di e teorianan riba papel, anto fortifiká e posishon di outornan frente di loke nos ta yama utilidat públiko, pa bini ku un balansa pa sosiedat duna bèk lokual ela koi for di e kreador. Na otro banda e ta hasi un yamada fuerte pa revisá i krea un posishon mihó pa funshonarionan den servisio di gobierno.

Kada aña problema ku hitnan di Carnaval en konoekshon ku derecho di outor.

Emile Kelkboom.

Internashonalmente mester di e permiso di e musiko

Fuera di e konbenshon na Genève na September '52, nos konosé aki tambe P.B. 1974 no. 149, ku ta akordá pa Reino Hulandes. E "traktatenblad" 1970 no. 188, ta papia di propiedatnan intelektual i entre e diferente puntonan ta figurá tambe tekstualmente "Uitvoeringen van uitvoerende kunstenaars, grammofoonplaten en radio uitzendingen". Nos konosé tambe organisashonnan mundial pa protegá propiedat intelektual, firmá na Stockholm riba 14 di jüni 1967, i ku su sede na Genève i e konbenshon di Bern, ku ta parti di e "traktaten-blad" di 19 di September 1886.
Teknikamente por averigua ku Antias ta debidamente kubrí riba tereno di derechonan di outor, pero naturalmente e parti práktiko ta mucho mas kompliká. Internashonalmente, pa por hasi uso di e derecho di outor, mester di e permiso di e outor.
Radio emisoranan, teater, diskotèk ets. ta usa e diferente propiedatnan intelektual publikamente. Lokalmente esei por bai simpel, e doño di e kanshon òf e produktor tin e derecho, for di e punto di bista ei nos ta sali, pa aserka un emisora i hasi un petishon pa toka su pieza i esei ta wòrdo hasí sin singun kondishon.
Internashonalmente tin e sistema ku un órgano representativo di e outor ta otorgá e derecho pa toka e kreashon di e músikonan ku ta afiliá na dje, esei ta bai akompaña pa un kontribushon, un pakto finansiero. Komo órgano representativo, nos konosé p.e. Buma i Stemra.
E kobramento ta trese kun'e hopi atministrashon di ambos banda. E emisoranan mester mantené un lista di tur disko, grabashon, ku e ta toka i paga un suma na e diferente organisashonnan ku ta representá e diferente outornan musikal. E organisashonnan, na nan turno, lo mester tene un lista pa kontrolá si esaki ta kuadra ku realidat.
Awor, ta asina ku pa fasilitá henter e asunto aki, organisashonnan a kombení ku otro pa kobra pa otro den e teritorio ku nan ta representá. Asina p.e. Buma i Stemra tin e derecho di kobra den Reino Hulandes. Pa ambos partido esaki ta trese gastonan grandi kun'e, e no ta e →

solushon mas adekuado, pero e no ta imposibel. Nos mester observá ku emisoranan na Antias ta paga pa mayoria di su diskonan ku nan ta toka, mientras ku den eksterior e produktor ta spat diskonan pa emisoranan toka. Esaki pues ta un gasto èkstra ku emisoranan na Antias tin, kompará ku otro paisnan.

Pa evitá tur tur molèster atministrativo, internashonalmente a introdusí un suma pa un periodo, p.e. pa luna, pa aña. Dor di esaki, e emisoranan ta outorisá pa toka tur disko di outornan afiliá. Ta paga un suma na organisashonnan representativo den su region, ku na su turno mester repartí e plaka na e outornan.
Si nos mira Antias, c.q. Aruba, nos ta weita ku mayoria di e plaka lo sali for di Antias, loke nos por konsiderá un pèrdida di devisas, pasobra mayoria di e músika ku e emisoranan ta toka, ta di eksterior.
Aparte di esei, un emisora por disidí di toka solamente e diskonan ku publiko ta pidi, pero asina no ta duna prinsipiantenan e promoshon di introdusí su kreashon.
Un otro sistema ta, i esei ta tuma lugá, ku por bai kobra pa toka diskonan lokal, pa motibo ku segun diferente kriteria di e emisora of d.j., ku no ta un hit òf e ta toka solamente loke e publiko kier tende. Den praktika ta sosodé ku nan sa paga un d.j. bou di mesa pa promové nan disko.
Na Venezuela e gobierno a disidí na un dado momento pa introdusí e lei — uno por uno—, kier men ta toka un disko lokal, un disko internashonal.
Nos produktonan nashonal ta di tal forma ku lo por introdusí un sistema obligatorio asina tambe.

Un lei ku no ta strobami di ehekuta mi trabou

E bibliotekario, Victor Mathilda, ku tabata e di kuater panelista, a inisiá su diskurso igual ku esun di sr. Bennett mustrando ariba e parti juridiko, esta e lei di e derecho di outor.
Sr. Mathilda ta demostrá ku e kreadornan Antiano ta bastante pasivo i dehado den esaki, kompará ku kreadornan den otro paisnan, p.e. Hulanda, kaminda e lei di outor a wòrdo

Frank Martinus Arion.

revisá i adapta na varios okashon.
For di esaki a nase e asina yamá "retrobesluit '74", den kual e derecho pa kopia produktonan literario i di siensia a keda reglá.

E ta sigui elaborá ariba e trabou di un bibliotekario, ku ta un trabou di intermediador entre outor i publiko. Nan meta semper tabata pa duna servisio optimal na publiko. Sinembargo nos ta konsiente di e eksistensia di e lei di derecho di outor. Den e servisio ku biblioteka ta duna publiko, hamas nan a haña nan mes konfrontá ku un outor reklamando su derecho, manera si a sosodé na Hulanda.
Komo bibliotekario e kier mira e derecho di outor protehá di tal forma, ku e outor ta e uniko persona, a menos ku e no disidí otro, ku:
1. tin e derecho eksklusivo ariba su obra.
2. tin e goso eksklusivo di su produkto obstakulisando e trabou di un bibliotekario lo menos ku ta posibel.

Ademas, kontario di loke sr. Arion a bisa, no mester lubibá instansianan di enseñansa. Meta di biblioteka publiko no ta uno komersial, pero pa duna servisio na publiko pa loke ta trata obranan literario i di arte. Biblioteka ta un instrumento pa promové obranan ku ta produkto di nos kultura, p.e. lektura, literatura, pelikula ets. Tampoko nos institutonan di enseñansa mag di keda afo, komo ku nan no por funshoná sin e produktonan di nos kultura.

Na Aruba tur gremio, esta musiko, outor, biblioteka i instituto pa enseñansa, lo mester traha hunto pa yega na un lei di protekshon pa e kreador ku ta di tal forma ku e ta protegé e outor.
E 4 gremionan ariba menshoná lo mester yega na un lei ku ta mas o menos ideal pa e kreador, ku ta protegá e outor, pero ku no ta stroba e dos instansianan aki, esta biblioteka i skol, pa funshoná, segun sr. Mathilda.

grawata

Jossy a bisa ku su 'korant' semper a sostené MEP, pasobra nan tin e mesun *ideologia* . . . Figurabo: Jossy no konosé e diferensia mes entre ideología i *mentalidat!*

*****

Promé ku elekshon nos a manda un telegram di elogio pa 'Quo Vadis?. Dos dia despues di elekshon nos a puntra nos mes: quo vadis 'Quo Vadis?' ???

*****

Betico: "Materialismo a gana di idealismo!"
Nos: "Idealismo a gana di gangsterismo!"

*****

De Koning straks op de viering van de Status Aparte: "En waar is Betico nou? Ik wil hem toch nog graag een handje geven".

*****

Komo sifuera no tabata bastante amargo kaba pa MEP: nan mester a keda kontento ku un repartishon di asiento di 8 — 7 en bes di e afamado 8 — 8 . . .

*****

Ban spera ku den e 'Aruba Nobo' ta bira hopi mas fastioso pa traha Grawata . . .

*****

't Viel me nog mee dat Betico het feit dat Melchior zo laat kwam niet ook als reden opgaf . . .

*****

Frem wás allang binnen;
Betico is uiteraard ook binnen,
maar Nel, arme Nel,
wat moet die nou beginnen?
(Of zou hij toch nog vinden wat soelaas bij die goede Sinterklaas?).

*****

Betico a tira kulpa tambe riba Frank Croes, pero nos ta kere ku Frank a hasi mas daño na PDA ku na MEP mes . . .

*****

Kunt u zich nog herinneren op welke stand de (teruglopende) teller stond in de AVP-t.v.-spot, voordat hij uit 't beeld verdween? Wij wel!

*****

Piká, awor e dòkternan di wowo no tin trabou mas i óptika tambe lo bai fayít! Pueblo di Aruba su wowo a habri . . .

*****

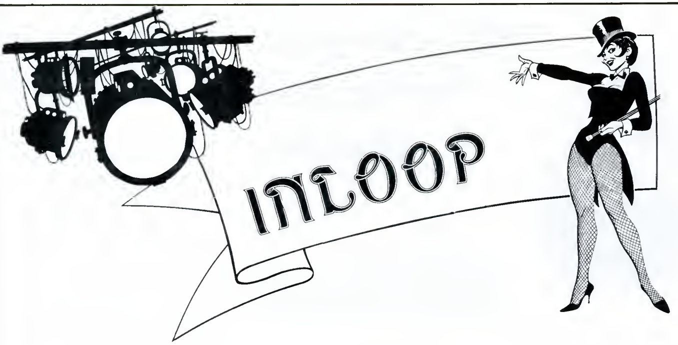
Berlinski a bisa ku DOXA antes tabata un marka di oloshi. E tin rason: DOXA tabata kana atras (ora MEP i Diario a wak e ora), pero despues a resultá ku tòg el a duna e ora korekto: E ORA SERO pa MEP . . .

*****

ANUNSIO: a petishon di gran mayoria di e pueblo, e 'One-Man-Show' di Betico, kompañá di su grupito, lo NO wòrdo prolongá . . .

*****

De nieuwe regering moet zéker een schade-claim indienen bij Betico: na tien lange, lucratieve jaren stapt hij onaangekondigd, plotseling op, één grote rotzooi achterlatend . . .

circus komt in het land
woorden gaan flink tekeer
het volk heeft geen verweer
clowns hebben de overhand

op het publiek dat lacht
om elke pseudoklap
het leven is een grap
wie is op iets verdacht

een nijvere pierrot
wordt even niet gemist
realiteit vervaagt

ieder geeft zich cadeau
niemand die ervan wist;
poten zijn doorgezaagd

Nico Blanksma